

نقش محبت والدین در پیشگیری از آسیب های روانی از منظر آیات و روایات

ثریا اسکندریان^۱

چکیده

آدمی موجودی اجتماعی است و تنها زندگی کردن، برای او دشوار است، از این رو هر انسانی دارای خانواده است و والدین ستون های خانواده هستند که رفتار و حرکت آن ها بر افراد خانواده نقش بسزایی دارد و بر آن ها تاثیر می گذارد که ممکن است این تاثیر مثبت یا منفی باشد و تصمیم گیری ها و فعالیت های فرد را به سمت نابودی یا سعادت بکشاند. با توجه به اهمیت نقش رفتارهای والدین در زندگی افراد، انگیزه مضاعف برای بررسی نقش محبت والدین در پیشگیری از آسیب های روانی را فراهم می کند. این مقاله به روش نقلی و حیانی می باشد و شیوه جمع آوری اطلاعات کتابخانه ای است که با بهره گیری از کتاب های مرتبط با موضوع به انجام رسیده است. در مقاله حاضر نقش محبت والدین که شامل : رشد عاطفی و شکوفایی استعداد، انگیزه سازی، جلوگیری از ردیلت های اخلاقی، اعتماد به نفس، برخورداری از سلامت جنسی و افزایش مهارت های ارتباطی است، مورد بررسی قرار گرفته است که هر کدام به اهمیت محبت والدین در زندگی افراد اشاره می کند و تأثیر مثبت و منفی این رفتار را بیان می کند.

کلید واژه : رفتار، محبت، نقش، والدین، آسیب روانی، قرآن، روایات

انسان، فردی تأثیر پذیر است و اطرافیان بر شخصیت و رفتار او تأثیر می‌گذارند. از این رو پدر و مادر که بیشترین تعامل را با انسان دارند، می‌توانند در شخصیت و سلامت روانی آن‌ها نقش داشته باشند، همچنین می‌توانند از پیشگیری افراد خانواده به مشکلات روانی جلوگیری کنند. والدین با رفتار هایی که از خود نشان می‌دهند مانند خشم و عصبانیت، محبت، صبر و... اثر مهمی بر زندگی اعضای خانواده می‌گذارند. حال سوال این است که نقش محبت والدین در پیشگیری از آسیب های روانی چیست؟ این موضوع در علم های روانشناسی، جامعه شناسی، قرآن و حدیث مورد بررسی قرار می‌گیرد که این مقاله در علم قرآن و حدیث مورد بررسی قرار خواهد گرفت. درباره اهمیت این مقاله باید گفت که؛ اگر افراد سلامت روانی داشته باشند، می‌توانند زندگی آرام، هدفمند و موفقی را داشته باشند که در نهایت به سعادت برسند و پدر و مادر از افراد مهمی هستند که در سلامت روانی نقش دارند. اگر رفتار آن‌ها نامناسب باشد، اعضای خانواده به مشکلات روحی و روانی دچار می‌شوند، در مسیر زندگی سرگردان می‌شوند، همچنین هدف از زندگی کردن را متوجه نمی‌شوند لذا به غایت نهایی که سعادت است، دست نمی‌یابند. بنابراین یکی از مواردی که در زندگی انسان اثرگذار است و آسیب های روانی را دور می‌راند رفتار و نقش والدین است که در این مقاله به آن پرداخته می‌شود. همچنین ضرورت این مقاله به این خاطر است که جامعه اسلامی به افرادی نیاز دارد که از نظر روانی سالم باشند تا بتوانند اداره امور را در دست بگیرند و جامعه را به آن مطلوبی که مد نظر اسلام است، برسانند. از این رو والدین باید از همان ابتدای تولد فرزندان، حتی قبل از آن یعنی دوره جنینی، به داشتن رفتار مناسب با آن‌ها توجه کنند تا افرادی با سلامت روانی پرورش یابند و در عرصه فردی و اجتماعی، انسان سالمی باشند که اختلالی به زندگی فردی و اجتماعی آن‌ها وارد نشود و به رشد خود و جامعه کمک کنند. پیشینه این موضوع به زمان ائمه معصومین علیهم السلام بر می‌گردد، اما کتاب هایی با این موضوع وجود دارد که می‌توان به آن‌ها اشاره کرد، از جمله کتاب "نقش والدین در تربیت فرزند" از امیر غزنوی که به بررسی جایگاه فرزند و والدین، حقوق آن‌ها و راهکار های کار آمد جهت تربیت فرزند پرداخته است. کتاب "نقش مادر در تربیت فرزند" از فریبا صداقت و آریا عزیزی که آداب و مسائل تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان از جنبه مذهبی را بررسی کرده است. علاوه بر کتاب های ذکر شده، مقاله ای با عنوان "بررسی نقش خانواده در پیشگیری از آسیب های اجتماعی و فرهنگی نوجوانان" از شیوا صالحی و مرضیه دهقانی وجود دارد که درباره نقش خانواده در جلوگیری از آسیب های اجتماعی و فرهنگی در سنین نوجوانی، تحقیق کرده است. همچنین پایان نامه ای با عنوان "نقش محبت متقابل

والدین در استحکام خانواده با تأکید بر منابع اسلامی " از زهرا محمدی است که رفتار محبت آمیز والدین در استحکام خانواده را بررسی کرده است. اما آنچه این مقاله را از منابعی که ذکر شد متمایز می‌کند بررسی نقش محبت والدین در پیشگیری از آسیب های روانی از منظر آیات و روایات است. ۰

همچنین ضرورت این مقاله به این خاطر است که جامعه اسلامی به افرادی نیاز دارد که از نظر روانی سالم باشند تا بتوانند اداره امور را در دست بگیرند و جامعه را به آن مطلوبی که مد نظر اسلام است، برسانند. از این رو والدین باید از همان ابتدای تولد فرزندان، حتی قبل از آن یعنی دوره جنینی، به داشتن رفتار مناسب با آنها توجه کنند تا افرادی با سلامت روانی پرورش یابند و در عرصه فردی و اجتماعی، انسان سالمی باشند که اختلالی به زندگی فردی و اجتماعی آنها وارد نشود و به رشد خود و جامعه کمک کنند. ۰

مفهوم شناسی مفهوم محبت :

محبت در لغت به معنای دوست داشتن، دوستی و دوست داری است ^۱

محبت و دوست داشتن یعنی تعلق وجودی و جذب خاص شعوری بین علتی که فرد را به سعادت می‌رساند و معلول تکامل یافته، حال فرقی ندارد که این علت غذایی باشد که فرد می‌خورد یا مالی باشد که در آن تصرف می‌کند یا اعتباری که از آن استفاده می‌کند و یا معلمی که از او دانش یاد می‌گیرد. ^۲ ۰

مفهوم پیشگیری در لغت به معنی دفع، جلوگیری، منع سرایت مرضی از پیش می‌باشد. ^۳ ۰ پیشگیری کردن یعنی مانع شدن که با مفهوم آن در علوم جنایی هماهنگی دارد. پیشگیری امروزه در معنای پیش بینی کردن یا آگاه کردن و هشدار دادن به کار می‌رود. ^۴ ۰ مفهوم آسیب های روانی که آسیب در لغت به معنای عیب و نقص، آفت، مصیبت، بلا و گزند آمده است. ^۵ ۰ روان در لغت به معنای روح انسان و جان آمده است. ^۶ ۰ آسیب های روانی به معنای عیب های روح انسان است. ۰ در اصطلاح

۱- معین، محمد، فرهنگ معین، ذیل واژه محبت

۲- طباطبایی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۴۱۰ _ ۴۱۱

۳- معین، محمد، فرهنگ معین، ذیل واژه پیشگیری

۴- نجفی ابرند آبادی، پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی، ص ۱۳۵

۵- معین، محمد، فرهنگ معین، ذیل واژه آسیب

۶- معین، محمد، فرهنگ معین، ذیل واژه روان

آسیب شناسی روانی را به این صورت تعریف کرده اند؛ شناخت پدیدایی، تحول و ساخت سازمان یافتگی اختلالات روانی.^۱

نقش محبت والدین در پیشگیری از آسیب های روانی والدین به دلیل نزدیکی و تاثیر گذاری بیشتر بر روی اعضای خانواده می توانند با رفتارهایی که از خود نشان می دهند، خانواده را به مسیرهای مختلفی هدایت کنند. اگر هدایت کردن خانواده در جهت سعادت باشد افراد به رشد معنوی دست پیدا می کنند و به موفقیت هایی می رسند و در نهایت خوشبختی نصیب آنها می شود اما اگر با رفتارهای خود اعضای خانواده را به سمت نادرست هدایت کنند افراد از همان ابتدای نوجوانی در مسیرهای انحرافی و نامطلوب قدم بر می دارند و در نهایت به بیچارگی می رسند با توجه به نقشی که با رفتارهایشان در خوشبختی یا انحراف اعضای خانواده دارند به چند مورد از نقش های محبت والدین در پیشگیری از آسیب های روانی می پردازیم

۱_ رشد عاطفی و شکوفایی استعداد :

یکی از نقش هایی که محبت والدین در پیشگیری از آسیب های روانی دارد، رشد عاطفی و شکوفایی استعداد است. محبت والدین زمینه ساز رشد عواطف و روان است. منظور از رشد عواطف احیا و شکوفه شدن استعدادها، رشد تدریجی و طبیعی و همراه آن شناخت و شکوفا شدن توانایی های فکری، رشد رغبت های مثبت، جهت دادن آنها به سمت سعادت و کمال، انطباق توانایی های فطری با اصول و قانون های انسانی، تعادل بین حس رقابت، تملک و سرور و لذت است. معنای اصلی استعداد به صفات شخصی افراد (رویکرد هدف محور) اشاره دارد. استعداد، توانایی بالاتر از متوسط در حیطه خاص یا حیطه های خاص شناخته می شود. به بیان دیگر استعداد به معنای توانایی عادی نیست بلکه به معنای توانایی خاص است که سبب میشود انسان در زمینه مشخصی نسبت به دیگران صلاحیت بیشتری داشته و آن را رشد دهد و از آن بهره ببرد. شکوفایی استعداد و رشد آنقدر ارزش دارد که در روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمده است: «لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ أَرْبَعٍ: عَنْ عُمَرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ، وَ (عَنْ) شَبَابِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ، وَ عَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَ فِيمَا

۱- جان بزرگی، مسعود، اصول روان درمانگری و مشاوره با رویکرد اسلامی، ص ۱۲۳

۲- فایضی، علی، مبانی تربیت و اخلاق اسلامی، ص ۱۰۸

۳- ابوالحسنی، منصوره، دلالت های قرآن پیرامون استعداد شناسی، ص ۱۲۴

أَفْقَهُ، وَ عَنْ حُبَّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ «^۱ در روز قیامت، بنده قدم از جای خود بر ندارد تا آن گاه که از چهار چیز باز خواست شود: از عمرش، که در چه راهی صرف کرده است؟ از جوانیش؛ که در چه راهی به سر آورده است؟ از مالش؛ که از کجا آورده و در کجا خرج کرده است؟ و از دوستی ما خاندان^۲ از آنجا که استعداد یکی از بزرگترین نعمت‌های خداوند به انسان است، مورد سوال قرار می‌گیرد و انسان‌ها باید در گذراندن عمر خود و گام‌هایی که در زندگی برمی‌دارند، مراقب باشند و استعدادهای خود را در جهت مثبت به کار بگیرند. علاوه بر اینکه فرد، خودش باید مراقب استعدادها و به ثمر رساندن آن‌ها باشد، والدین هم باید برای رشد عاطفی و شکوفایی استعداد اعضای خانواده‌شان تلاش کنند و برنامه‌ای مناسب برای رشد آنها در نظر بگیرند. اگر شکوفا کردن استعداد افراد برای والدین اهمیت نداشته باشد، ممکن است به کارهای پرخطر روی آورند و راه‌های اشتباه را طی کنند^۳ وقتی که انسان از والدین خود رفتاری خشونت‌آمیز و همراه با عصبانیت مشاهده کند، روح و روان او تحت تاثیر قرار می‌گیرد و آرامش خود را از دست می‌دهد در نتیجه هدف زندگی و اساساً زندگی کردن را فراموش می‌کند و استعدادهایی که درون آن نهفته است خاموش می‌ماند و هرگز رشد نمی‌یابد اما برعکس، زمانی که از والدین رفتاری مثبت و محبت‌آمیز دریافت کند، ذهن او آرام است و در کمال خرسندی به زندگی و هدف آن توجه دارد. در این خانواده‌ها اگر مشکلاتی بر سر راه اهداف افراد قرار بگیرند با مشورت گرفتن از والدین مشکلات را حل می‌کنند، والدینی که با رفتار محبت‌آمیز اولین پشتیبان در سختی‌ها و مشکلات برای اعضای خانواده‌شان هستند^۴ امام علی علیه السلام می‌فرماید: حق فرزند بر پدر آن است که نام نیکو بر فرزند نهد، او را خوب تربیت کند و به او قرآن بیاموزد^۵ محبت و مهر والدین با سفارشات^۶ که از سوی ائمه معصومین علیه السلام آمده است مانند حدیث شریف امام علی علیه السلام باید دریابند که مقدمه تربیت و آموزش، حوصله داشتن و محبت داشتن است. اگر والدی محبت نداشته باشد در تربیت کوتاهی خواهد کرد و استعدادها و عواطفی که باید رشد کنند تا انتهای زندگی مادی پنهان می‌مانند و شکوفا نمی‌شوند^۷

۱ ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۵۷

۲ نهج البلاغه، حکمت ۳۹۹

به ما می‌دهد نشانه‌های خوشرویی، نگرانی، تعجب، خستگی از طریق چهره به اطرافیان ارائه می‌شود. پیراستن و آرایش از مهارت‌هایی است که باید به آن‌ها توجه کرد و نمودی از خوش رویی لحاظ شود. پدر و مادر علاوه بر اینکه لازم است بر روی حالت چهره خود دقت کنند و به پیراستن آن اهمیت دهند، به حالت چهره اعضای خانواده هم بایستی توجه کنند و به افراد این مهارت را بیاموزند تا در ارتباط با دوستان و اطرافیان خود دچار مشکل نشوند. توجه کردن : در برقراری ارتباط مناسب توجه کردن اهمیت ویژه‌ای دارد. توجه در دو حیطه کلامی و غیر کلامی نقش ایفا می‌کند. غیر کلامی شامل ژست‌هایی مانند لبخند داشتن تکان دادن سر نگاه‌های همدلانه یا حالات بدنی مانند تماس و لمس، خم شدن به جلو و... می‌شود. بی توجهی نسبت به سخن دیگران در برقراری رابطه حس ناخوشایندی در آنها ایجاد می‌کند و اگر بی توجهی ادامه پیدا کند سبب گسسته شدن رابطه می‌شود. والدین با توجه کردن به افراد، احساس ارزشمند بودن به آن‌ها منتقل می‌کنند که موجب رضایتمندی در رابطه والدین با اعضای خانواده می‌گردد.

نتیجه گیری

آنچه می‌توان نتیجه گرفت این است که رفتارهایی که انسان از خود نشان می‌دهد، نقش مهمی در زندگی دیگران ایفا می‌کند و ممکن است از برخی رفتارها الگوبرداری کنند. پس والدین که از مهم‌ترین افراد جامعه و خانواده به حساب می‌آیند، باید به رفتارهای خود توجه کنند که رفتار مناسب و بامحبت به اعضای خانواده انگیزه، شخصیت، اعتماد به نفس، مهارت‌هایی در زمینه ارتباط می‌دهد، همچنین رشد عاطفه و شکوفایی استعداد، و سلامت جنسی را برای آنان به ارمغان می‌آورد و افراد را از مبتلا شدن به ردائل اخلاقی باز می‌دارد در نتیجه سبب می‌شود از آسیب‌های روانی دور بمانند و سالم باشند.

با توجه به مطالبی که بیان شد؛ مهارت‌های ارتباطی نقش بسیار مهمی در ارتباط با افراد دارند و اگر والدین در ارتباط با اعضای خانواده و اطرافیان خود همواره رفتاری بدون محبت و همراه با بد زبانی، بدگویی و ترس از انتقاد و پیشنهاد دیگران داشته باشند، فاقد مهارت‌های ارتباطی هستند و به دنبال آن افراد خانواده هم مهارتی نمی‌آموزند، یا اگر مهارت ارتباطی هم بدانند، در به کار گیری این مهارت‌ها دچار اشتباه و اختلال می‌شوند.

منابع و مأخذ

*قرآن

* نهج البلاغه

کتاب‌های عربی

- ۱ _ تمیمی آمدی، عبد الوحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، قم، دارالکتاب الاسلامی، ۱۴۱۰
- ۲ _ دیلمی، حسن بن محمد، ارشاد القلوب، قم، ۱۴۱۲
- ۳ _ طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۴
- ۴ _ قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱
- ۵ _ کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، بیروت، دار صعب و دار التعارف، ۱۴۰۱
- ۶ _ مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳

کتاب‌های فارسی :

- ۷ _ امینی، ابراهیم، آیین تربیت، قم، اسلامی، ۱۳۷۵
- ۸ _ بهرام پور، ابوالفضل، تفسیر یک جلدی مبین، قم، آوای قرآن، ۱۳۹۱
- ۹ _ پت، پتری، شیوه برقراری ارتباط با کودکان و بزرگسالان، مترجم جواد شافعی مقدم، تهران، ققنوس، ۱۳۷۶
- ۱۰ _ پسندیده، رضا، رضایت زناشویی، قم، دارالحديث، ۱۳۹۱
- ۱۱ _ جان بزرگی، مسعود، غروی، سید محمد، اصول روان درمانگری و مشاوره با رویکرد اسلامی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۵
- ۱۲ _ حاتمی، حسین، رضوی، منصور، جامع سلامت عمومی، تهران، ارجمند، ۱۳۹۸

- ۱۳_ حرانی، ابومحمد ابن شعبه، تحف العقول، حسن زاده، صادق، قم، آل علی علیه السلام، ۱۳۸۲
- ۱۴_ حسینی، سید علی، تربیت فرزند، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۸
- ۱۵_ خوانساری، محمد بن حسین، شرح غررالحکم و دررالکلم، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶
- ۱۶_ شریف الرضی، محمد بن حسین، ترجمه نهج البلاغه، قم، امیرالمؤمنین، ۱۳۹۱
- ۱۷_ طالبی نژاد، محمد، روانشناسی و ارتباط، شیراز، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۸
- ۱۸_ طباطبایی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، مترجم موسوی همدانی، محمد باقر، قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴
- ۱۹_ فایضی، علی، آشتیانی، محسن، مبانی تربیت و اخلاق اسلامی، قم، روحانی، ۱۳۷۵
- ۲۰_ قائمی، علی، نقش مادر در تربیت، تهران، امیری، ۱۳۸۷
- ۲۱_ کول، کریس، فهمیدن فهماندن و ارتباط موثر، مترجم پروانه کارکیا، تهران، الزهرا، ۱۳۷۹
- ۲۲_ معین، محمد، فرهنگ معین، تهران، انتشارات فرهنگ نما با همکاری کتاب آزاد، ۱۳۸۷
- ۲۳_ ساندرز، کریستین، دیکسون، دیوید، هارجی اون، مهارت های اجتماعی در ارتباطات میان فردی، مترجم مهرداد فیروز بخت و خشایار بیگی، تهران، رشد جوانه، ۱۳۹۰

مقالات:

- ۲۴_ ابوالحسنی، منصوره، اسماعیلی، معصومه، بهرامی، هادی، "دلالت های قرآن پیرامون استعداد شناسی"، فصلنامه علمی پژوهشی نظریه های اجتماعی متفکران مسلمان، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۹
- ۲۵_ حسین زاده، علی، "راه کار های ارتباط موثر در خانواده"، بی نا، ۱۳۹۸
- ۲۶_ نجفی ابرند آبادی، علی حسین، "پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی"، تحقیقات حقوقی، شماره ۲۵ و ۲۶، بی تا، ۱۳۹۶

۲۷_ نیکو نژاد، زهرا، حسومی، ولی الله، "بررسی روش‌های ایجاد انگیزه دینی از منظر سیره اهل بیت
علیهم السلام"، بی‌نا، ۱۳۹۴